

MIJN
VADERS HAND

ANDER WERK VAN BART CHABOT

PROZA

<i>Broodje gezond</i> (1996)	<i>De Patatbalie</i> (2010)
<i>Broodje halfom</i> (2001)	<i>Up On The Hilton Roof</i> (2011)
<i>Brood en spelen</i> (2002)	<i>Diepere lagen</i> (2011)
<i>Broodje springlevend</i> (2003)	<i>Zestig</i> (2014)
<i>Elvoistranen</i> (2004)	<i>Triggerhappy</i> (2015)
<i>FC Dood</i> (2006)	<i>Broodje totaal</i> (2016)
<i>Schiphol Blues</i> (2009)	<i>Easy Street</i> (2016)
<i>Scheveningse wolken</i> (2009)	

TONEEL

- Chez Brood* (2016)

POËZIE

<i>Genadebrood</i> (1993)	<i>Orkaan Betty</i> (2008)
<i>Fudaskus</i> (1997)	<i>Club Fandango</i> (2008)
<i>De kootjesblues</i> (2000)	<i>Satans Kreek</i> (2009)
<i>Zand erover</i> (2003)	<i>Captain Zeep</i> (2009)
<i>Knekeltaal</i> (2004)	<i>Space Cowboy</i> (2009)
<i>Greatest Hits – Volume 1</i> (2004)	<i>Barricade Area</i> (2009)
<i>Fort Knox</i> (2005)	<i>Greatest Hits 1</i> (tweede, vermeerderde druk 2009)
<i>McPain: Cadillac Boogie, Anna's Hoeve, Dracula's ontbijt</i> (2007)	<i>Greatest Hits 2</i> (2009)
<i>Ignore Coconut</i> (2007)	<i>Bananenrepubliek</i> (2016)
<i>De Bril van Chabot</i> (bloemlezing door Martin Bril, 2008)	<i>Hosanna dagen</i> (2018)

Bart Chabot

MIJN
VADERS HAND

2020

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

This book is a work of fiction. References to real people (living or dead), events, establishments, organizations, or locales are intended only to provoke a sense of authenticity and are used fictitiously. All other characters, and all incidents and dialogue, are drawn from the author's imagination and are not to be construed as real.

Copyright © 2020 Bart Chabot

Omslagontwerp Anton Corbijn

Typografie DPS

Foto auteur Anton Corbijn

Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 7410 5

NUR 301

debezigebij.nl

‘Jeugdvoorvallen komen als lijken bovendrijven’

(GERRIT ACHTERBERG)

I

DE LENTE KWAM vroeg dat jaar; zo vroeg dat ook de lente zelf het nauwelijks kon bijbenen. Ik kwam van een afspraak met een oude vriend vandaan en liep naar mijn auto, die ik in de namiddag voor het Vredespaleis had geparkeerd. De straten zaten me als gegoten.

Ter hoogte van de Franse ambassade kwam een brommer aanrijden. Een type dat ik kende uit mijn jeugd: geen Puch met een hoog stuur, zoals ik zelf ooit een blauwe maandag had, maar een buikschuiver: een Kreidler, Zündapp of Berini.

De bromfietser keek naar me: dat wil zeggen, de helm draaide mijn kant op. Daarop nam de bestuurder gas terug, remde en kwam naast de stoeprand tot stilstand. Een Kreidler.

De helm ging en af en ik zag dat de bestuurder een vrouw was.
'Bart?' zei ze. 'Ben jij Bart Chabot?'

Ze had witte gymschoenen aan. Onder haar leren jack droeg ze een witte broek. Was ze verpleegkundige, Pleegzuster Bloedwijn?

Ze zette de brommer op de standaard. Dit kon even gaan duren.

'Sorry dat ik je aanspreek,' zei ze.

Ik zei dat het geen probleem was, dat ik het gewend was dat wildvreemden me aanspraken. Wat kon ik voor haar betekenen?

'Weet je,' zei ze, 'het zijn mijn zaken niet, en ik heb me er niet mee te bemoeien, het gaat me niet aan..'

'Maar?' zei ik.

'Ik kom van je vader vandaan.'

Het liep tegen negen uur; er was nauwelijks verkeer, op een stadsbus na die vrijwel leeg voorbijreed.

'Ik heb hem net gewassen, je vader, en in bed gestopt.'

'Dat is mooi,' zei ik. 'Dat waardeer ik bijzonder, dat u..'

'Ik ben Nicolette.' Ze stak haar hand uit.

'... dat je mijn vader verzorgt,' zei ik terwijl ik haar hand schudde.

Hoe lang, vroeg ik me af, had ik mijn vader niet gezien of gesproken? Twintig, tweeëntwintig jaar?

En hetzelfde gold voor mijn moeder. Ik had met mijn ouders al zeker twintig jaar geen contact meer. Je zou zomaar de indruk kunnen krijgen dat er iets was misgelopen tussen ons.

'Ik heb begrepen,' zei Nicolette, 'dat je hen niet meer wenst te spreken, je beide ouders. Je zult daar goede redenen voor hebben, daar twijfel ik niet aan, maar..'

Boven de daken klonk een vertrouwd gekrijs dat ik tijdens de wintermaanden niet had gehoord: de meeuwen waren terug.

‘Hoe is het met hem?’ vroeg ik.

‘Slecht,’ zei Nicolette. ‘Ik kan er niet meer van maken. Rond-uit slecht. Je vader is dement, zo dement dat hij in de gesloten afdeling van het verzorgingshuis is opgenomen. Dat wist je niet? O, ik heb zo met je vader te doen. Hij is er nog niet zo erg aan toe als de anderen. Je vader wil per se netjes aangekleed in zijn stoel... terwijl om hem heen... Hij wordt omringd door bejaarden die alles laten lopen, terwijl je vader... Als hij ’s ochtends wordt aangekleed wil hij een jasje aan, en een shawl om. Een stropdas hoeft niet meer, maar... Decorum. Zit-ie daar, de hele dag op z’n paasbest, terwijl naast en om hem heen...’

Het kostte weinig voorstellingsvermogen mijn vader te zien zitten in zijn rolstoel, scheefgezakt, terwijl om hem heen het ver- val woedde en de aftakeling.

‘Hij heeft het vaak over je, heel vaak. Je hebt ook een zus, toch? Elke keer begint-ie over jou. “Ik heb een zoon, Bart...”

“Ja, dat weten we, meneer Chabot, dat heeft u ons verteld.”

“Ja, maar...”

“We weten er alles van, meneer Chabot, van uw zoon. We zijn op de hoogte. Maar we komen nu even bij u langs om u te wassen.”

De lucht boven de daken oogde blauwer dan blauw; die kon zo de verkoop in.

‘Dan pakt hij zijn portemonnee, die arme man. Daarin be- waart hij twee krantenknipsels, beide over jou. Die vouwt-ie open en leest ze aan ons voor, al jaren. Dat is niet erg, hoor; terwijl hij voorleest gaan wij gewoon door met ons werk. Wij horen het niet meer.

Die knipsels heeft hij zo vaak tevoorschijn gehaald en uitge- vouwen, en weer opgevouwen en teruggestopt in zijn portemon- nee, dat ze haast uit elkaar vallen van ellende.’

Nicolette keek naar de helm in haar hand, en naar de brommer.

‘Ik begreep van je moeder dat jullie geen contact meer hebben. Kijk, ik weet niet wat er tussen jullie is voorgevallen; nogmaals, je zult er ongetwijfeld je redenen voor hebben, maar... Het is ronduit zielig zoals-ie erbij zit. Naar mijn inschatting heeft hij niet meer zo heel lang te gaan. Denk er nog eens over na. Je zult hem er zo’n plezier mee doen, door langs te komen. Het zou hem zo goed doen als hij je weer zou zien, daar heb je geen idee van. Dat wilde ik toch even aan je kwijt.’

Ik bedankte haar voor haar goede zorgen en zei nogmaals dat ik het zeer waardeerde wat ze voor mijn vader deed.

Nicolette deed haar leren jas dicht en hief haar helm.

‘Nou, het beste dan maar. We merken het wel. Leuk je te hebben gesproken.’

Ze startte en reed weg, de Laan van Meerdervoort in.

Misschien, overwoog ik terwijl ik doorliep, moest ik over wat er in het verleden was gebeurd heen stappen en hem opzoeken. Een vete kon tot aan het graf duren, maar hoefde niet tot in of voorbij het graf te worden uitgevochten. Bovendien bevond het verzorgingshuis zich bij mij om de hoek, op loopafstand. Die afstand kon het probleem niet zijn.

Goed, nam ik me voor, ik zou hem een dezer dagen opzoeken, daar kon Nicolette van op aan, dan zagen we vanzelf wat ervan kwam.

Maar voordat ik die gang maakte, moest eerst mijn nieuwe boek af. De deadline naderde. Wat-er-ook-gebeurde, dat boek moest en zou af. Daarna had ik meer tijd tot mijn beschikking.

Eerst het boek. Dan mijn vader. Dat was de aan te houden volgorde; niet andersom.

Toen ik instapte was het alsof de auto voelde dat er iets aan de hand was. Ik hoefde het portier niet dicht te trekken; dat sloot zich bijna uit eigener beweging.

Ik dacht aan mijn vader, die het van niets tot consul had geschopt, in Vancouver en Chicago, iets waar hij erg trots op was; en dacht aan hoe hij momenteel zijn dagen sleet. Ik dacht langer aan hem dan ik in jaren had gedaan; zo lang dat het ongemerkt donker was geworden. Ik moest maar eens op huis aan voordat een van de gezinsleden zou bellen om te vragen waar ik bleef of uithing.

Ik startte en wilde wegrijden.

Er brandde geen licht achter de ramen van het Vredespaleis.

2

‘**HET IS GOED**, Bril,’ zei ik tegen onze hond, die – oud geworden – alleen nog de bench uit kwam om te eten of om te worden uitgelaten, maar die me nu aanstaarde. Was er iets met het baasje?

Ik was alleen thuis en keek opnieuw op van de krant, die opengeslagen voor me op de keukentafel lag. Wat wilde de hond van me? Ik was toch duidelijk genoeg geweest?

‘Het is goed, Bril,’ herhaalde ik. Met een zucht legde Bril zijn kop op zijn voorpoten, maar bleef me aanstaren, die liet zich niets wijsmaken. We begrepen elkaar uitstekend, de hond en ik.

Dat ik de familieberichten las, was een toevalligheid: het kwam zelden voor dat ik de overlijdensadvertenties in de krant las. Begon je die te lezen, dan bevond je je aan de verkeerde kant van de grens.

Of toeval... Waarom las ik deze advertenties nu wel?

Een van onze zoons, Maurits, had in de klas gezeten met Philip, een jongen uit de wijk. Vaak liepen Philips moeder en ik 's middags na school met onze kinderen samen naar huis; tot Odille rechtsaf moest en ik naar links. Ook na de middelbare school hielden onze kinderen contact met elkaar en zo wisten we dat Philip in Groningen studeerde.

Groot was de schok toen Maurits op zondagmiddag van het sportveld thuiskwam. 'Weten jullie het al?'

Nee, zeiden Yolanda en ik, wat zouden we moeten weten?

'Philip is dood.'

'Dat meen je niet,' zeiden Yolanda en ik vrijwel tegelijkertijd.

'Philip kwam gisteren met een stel clubgenoten terug van vakantie. Toen ze in Den Haag aankwamen wilden zijn vrienden door naar Groningen. Philip was moe van de lange autorit en ging naar bed. Hij zou hen vandaag met de trein achternareizen.'

'Maar daar is wat tussen gekomen,' zei ik.

'Zwak uitgedrukt, pap,' zei Maurits. 'Tegen vijven gistermiddag roept Odille hem onder aan de trap voor de borrel. Geen antwoord. Ze loopt naar boven, klopt op zijn deur, geen reactie, en loopt zijn kamer in. Hij lag te slapen, leek het. Deed-ie dat maar. Odille liep naar hem toe... Ze raakte niet in paniek, als oud-verpleegkundige, maar belde ogenblikkelijk de ambulance, die er binnen de kortste keren was, evenals de politie. Vergeefs. Philip is in zijn slaap overleden. De doodsoorzaak wordt nog onderzocht.'

Het werd stil in de keuken. Niet alleen waren hij en Philip klasgenoten, ze hadden ook jaren samen in een voetbalelftal gezeten.

'Ik ga naar boven,' zei Maurits, 'naar mijn kamer. O, voor ik het vergeet... zaterdag is de begrafenis.'

We luisterden naar Maurits' trage voetstappen op de trap naar boven.

'Het is halfzes,' zei ik. 'Wat wil je drinken?'

Vanochtend was Philips overlijdensbericht in de bus gevallen: de kaart stond op de keukentafel tegen de pepermolen geleund, en ik las wat ik al wist en zette de kaart voorzichtig terug zodat hij niet kon wegglijden.

Zouden Odille en Ruud een overlijdensadvertentie plaatsen voor hun zoon? Niet onwaarschijnlijk. In de *NRC*, leek me: Ruud was succesvol werkzaam in het bedrijfsleven. En wanneer zou die advertentie gepubliceerd worden: gisteren, vandaag, morgen?

Ik legde *de Volkskrant* opzij, pakte de *NRC*, sloeg de krant open en bladerde deze door tot ik bij de doodsberichten kwam.

De eerste drie annonces betroffen het onverwachte overlijden van Philip. Ik las de teksten, ook van zijn huisgenoten en de studentenvereniging waar Philip lid van was geweest, en las ze nogmaals. Mijn hand wilde naar de rechterpagina om de bladzijde om te slaan, toen mijn blik de bovenkant van die pagina schampte. 'Chabot' las ik, en 'Gé', met de dienstdoende jaartallen onder zijn naam. Ik hoefde niet lang na te denken om te weten over wie het ging.

Mijn vader was overleden.

Dankzij Philips dood was ik erachter gekomen. Dat was aardig van Philip, maar die moeite had hij zich mogen besparen.

Mijn vader was bij leven en welzijn 'Officier in de Orde van Verdienste van Italië' geweest, las ik. En: 'Officier in de Orde van de Eikenkroon van Luxemburg'. Daar keek ik van op. Nooit geweten dat mijn vader iets met Italië en Luxemburg had, of die landen met hem. En wat behelsde de Luxemburgse Eikenkroon? Daar kon je zomaar benieuwd naar worden.

Bril snurkte: tot Yolanda en de kinderen thuishkwamen was ik op mezelf aangewezen.

Ik had veel vrienden verloren, dierbaren die me oneindig dierbaarder waren dan mijn vader; maar het bleef mijn vader. Ik wilde opstaan om koffie te zetten of, beter nog, een glas wijn in te schenken, maar ik kwam niet goed los van mijn stoel, die aan me kleefde en me niet wilde laten gaan.

Ik staarde naar de krant zonder de advertentie te lezen, en naar de tuin en de huizen aan de overkant. Op een balkon hing wasgoed te drogen, wapperend in de wind. Dat zou voor het donker worden binnengehaald.

De *National Geographic*, waarop hij me had geabonneerd toen hij nog in Chicago woonde, viel na twee decennia nog altijd op de mat: het laatste draadje dat ons met elkaar verbond. Ik waardeerde zijn gebaar: het blad sluisde ik ongelezen door naar onze vier zoons, die er dankbaar foto's uit knipten voor hun schoolwerkstukken. Mijn vader en ik mochten dan onoverbrugbare geschillen hebben, hij knipte de navelstreng niet een tweede keer door.

Het was er dus niet meer van gekomen, hem opzoeken, en het zou er niet meer van komen. Die kans was verkeken.

Ik voelde geen woede over wat me ooit door hem was aangedaan; daarvoor was het verleden te lang geleden. Wat gebeurd was, was gebeurd; er kon niets teruggedraaid of uitgewist.

Verder kwamen er geen bijzondere gevoelens bij me op.

Toen mijn vader stierf had ik mijn boek niet af. Die roman verscheen pas maanden later.

Een half jaar na zijn dood viel de *National Geographic* niet meer in de bus, zonder toelichting; alsof het tijdschrift van de ene op de andere dag was opgeheven. Tot mijn verbazing vroegen mijn kinderen niet waar het blad bleef.

Ik miste het tijdschrift niet, zoals ik ook mijn vader nooit een seconde had gemist.

Op een avond zette ik de verzamelde jaargangen van het blad in dozen aan de stoepwand, waar ze de volgende morgen door een wagen van de gemeentereiniging werden opgehaald.

3

‘MENEER CHABOT? U bent ernstig ziek.’

Ik lig in bed op een kamer van een ziekenhuis in Den Haag-Zuidwest, op de afdeling Acute Opname. Ik hoor de stem van de uroloog, die haar betoog vervolgt, maar wat ze zegt dringt niet echt tot me door. Behalve dat ‘ernstig ziek’ zijn dan. Dat kan kloppen: zo voel ik me ook, ernstig ziek. Altijd had ik de zonzijde van het leven in het vizier gehouden; maar als de zon niet opkomt houd je weinig zonzijde over.

Hoe ben ik deze woensdagavond hier beland? Yolanda heeft me na het eten, waarvan ik geen hap door mijn keel kreeg, met zoon Splinter naar het ziekenhuis gereden omdat ik tegen de negenendertig graden koorts had. Ik heb mijn tas zelf ingepakt en

daarna Bril gedag gezegd, die me aankeek alsof ik hem voorgoed ging verlaten. Zo ligt het niet, maar zo voelt het wel. Haal ik op eigen kracht de auto, die een eind verderop in de straat staat? Verkeer ik in de gevarenzone? Bril voelt naderend onheil doorgaans beter aan dan ik.

Twee dagen eerder zijn bij een inwendig onderzoek monsters genomen om uit te vogelen of ik al dan niet prostaatanker heb.

‘U mag naar huis,’ hoorde ik de uroloog zeggen toen ik bijkwam uit de narcose. ‘Het is goed gegaan. Maar het kan weleens voorkomen dat... Als u hoger dan 38,5 koorts krijgt, is dat reden tot zorg en komt u naar het ziekenhuis. Heeft u die koorts ’s avonds, dan komt u naar de Spoedeisende Hulp. Is dat helder?’

Ik knikte ten teken dat het me duidelijk was: glashelder.

Yolanda en Splinter zijn naar huis. Om de zoveel tijd krijg ik bezoek van een verpleegkundige; maar het ontgaat me waarom.

Ik ben zo uitgeput dat ik voel dat ik nooit meer een jongen zal worden die de wereld aankan, en zichzelf. Die kans is voorgoed verkeken.

De afgelopen drie dagen ben ik in een oude man veranderd, eentje die op instorten staat. Na vierenzestig jaar is aan mijn jeugd een eind gekomen. Het werd tijd ook.

Maar welke jeugd is voorbij? Ben ik eigenlijk ooit jong geweest?

Mijn kinderen vroegen er weleens naar: ‘Pap, hoe was jouw jeugd?’

‘O,’ antwoordde ik dan, ‘niks bijzonders. Gewoon. Daar valt weinig over te vertellen.’

‘Dat,’ had Yolanda opgemerkt, ‘is de makke met jou. Je vertelt honderduit, over van alles en nog wat, op tv nog wel, maar over

jouzelf hoor ik je nooit. Over jezelf? Een stilzwijgen. Je jeugd? Een zwart gat. Wie ben je eigenlijk?’

Als Yolanda de volgende ochtend vroeg langskomt voordat ze naar haar werk rijdt, vraag ik haar om papier en een ballpoint, eentje van Bic, voor me mee te nemen. Ik moet toch wat. Ik kan moeilijk het plafond naar beneden liggen te staren.

‘Schat, wat is dat toch met jou? Je bent doodziek. Ik heb de uroloog gesproken. Je hebt een sepsis, een bloedvergiftiging. De kans dat je overlijdt is groter dan dat je dit overleeft. En dan vraag je om papier en een ballpoint? Je wilt me toch niet wijsmaken dat je aan het werk gaat, hè?’

4

HET BEGON ONSCHULDIG. Het begint bijna altijd onschuldig. Vaak zelfs zo onschuldig dat het aan je aandacht ontsnapt.

We konden aan tafel.

Wat we kregen voorgeschoteld kon me niet erg bekoren.

‘Denk erom,’ zei mijn vader. ‘In de oorlog deden we er een moord voor. Je moeder en ik hebben nog bloembollen gegeten, tijdens de Hongerwinter, zo hoog was de nood. En dan zou jij, omdat “meneer” het “niet lekker” vindt... Dacht het niet, hè?’

Ik nam een hap en moest bijna overgeven. De muren stonden strak. Ik keek mijn moeder aan in de hoop op enige steun.

‘Eet je bord leeg,’ zei ze. ‘Anders kun je rechtstreeks naar bed.’

Tot kokhalzen aan toe at ik mijn prak op.

‘Zie je wel,’ zei mijn moeder, ‘dat je het kan? Voortaan bespaar je ons die flauwekul van je, goed begrepen?’

Enkele dagen later aten we zelfgemaakte vanillevla – met een vel erop en ‘bonkjes’ erin: kleine, harde stukjes – en spuugde ik de tafel onder.

Ik was een gewaarschuwd kind en telde voor twee, maar ik sloeg de waarschuwing in de wind en telde zo maar voor één.

—

We woonden in de Wilhelminastraat: mijn vader, moeder, mijn twee jaar jongere zus, en ik. De Wilhelminastraat was een zijstraat van een lange, levendige winkelstraat: de Theresiastraat. Kleinbehuisd als we waren, sliepen mijn zus en ik noodgedwongen in één kamer.

Bijna mijn hele jeugd speelde zich af op door de Engelsen per abuis gebombardeerd terrein, het Bezuidenhoutkwartier. Een groot deel van de wijk werd in de as gelegd, met meer dan vijfhonderd doden tot gevolg.

‘Mia!’ bracht een buurtgenoot mijn oma, die met mijn moeder een dagje op familiebezoek was, telefonisch op de hoogte. ‘Je kunt in Rotterdam blijven, hoor. Je hoeft niet terug te komen. Van je huis is niks meer over. Je overgordijnen hangen over de bovenleiding van de trambaan.’

‘Een voltreffer,’ vertelde mijn moeder later. ‘Geen muur stond nog overeind. Mijn hele jeugd was in één klap weg. Geen pop, boekje of foto heb ik teruggevonden, nog geen plaatje uit mijn poesiealbums, niets. Geen snipper. Maar goed, daarover geen klachten. Wij leefden nog.’

De Wilhelminastraat was maar aan één kant bebouwd, met

flats van na de oorlog. In een van die flats woonden wij. Wat restte van de platgebombardeerde huizenrij – puin, gruis en gruzelementen – was naar elders afgevoerd. Het terrein lag braak en werd door ons, de kinderen uit de straat, het ‘puintje’ genoemd. De brandnetels en bramenstruiken schoten er hoog op; van de takken en achtergelaten stenen kon je hutten bouwen.

Wij speelden vol overgave in het puintje. Dat er honderden inwoners van de wijk waren omgekomen, hield ons niet erg bezig, daarvoor waren we te jong.

Dankzij de Engelsen, en dankzij de Duitsers in zekere zin, woonden we in een voor die tijd modern huis.

We hadden geen centrale verwarming. In de zitkamer stond een kolenkachel; de overige vertrekken bleven onverwarmd. Ieder jaar, aan het begin van de herfst, kwam de kolenboer langs om een voorraad antracietkolen voor de winter te brengen. Die kolen werden in de balkonkast buiten gestort. Voor we naar school konden moesten mijn zus en ik eerst het halletje, de gang en de keuken met kranten bedekken. Anders, zei mijn moeder, kon ze de vloerbedekking net zo goed meteen weggooien.

Soms zag ik de paard-en-wagen van de firma Eigen Hulp de straat inrijden. De mannen die de kolenzakken naar boven sjouwden waren zwart van het kolengruis, liepen zwaar en hadden barse stemmen, als ze al iets zeiden; alsof ze op het kerkhof werkten en dit, kolen sjouwen, er tijdelijk bij deden: seizoensarbeid.

‘Zo schoffie,’ zei een van hen, ‘moe-jij nie naar school, joh?’

Dan vluchtte je zonder een woord uit te brengen je kamer in, in de hoop dat ze spoedig waren verdwenen.

Als ze weg waren lag overal kolengruis, ook in de vertrekken waar ze niet waren geweest: het dodenstof dat aan hen kleefde en dat ze van hun werk op de begraafplaats hadden meegenomen naar ons huis, waar het stof neerdwarrelde en zich nestelde tot

in de verste uithoeken. Het duurde dagen voor de laatste kolensjouwer uit het huis was geweken: zonder over een sleutel van de voordeur te beschikken, konden de schimmen van de kolensjouwers naar believen bij ons in- en uittreden.

In onze flat hadden we een douche, een bijzonderheid. We mochten in onze handen knijpen dat we zoiets hadden: een dergelijke luxe was lang niet voor al onze klasgenoten weggelegd. Mijn zus en ik douchten op zaterdag. De overige dagen wasten we ons onder de koude kraan, ook 's winters. Warm water was een kostbaar goedje. Daarvoor, toen mijn zus en ik nog heel klein waren, wasten mijn ouders ons zaterdags in een zinken teil die daartoe op de eetkamer-tafel werd gezet. We mochten niet spetteren; dan zwaaide er wat.

Televisie kregen we jaren later pas, een Telefunken. Als na afloop van *De Verrekiijk*, het kinderprogramma op de woensdag- en zaterdagmiddag, presentatrice tante Hannie op de buis ten afscheid zwaaide, 'Tot de volgende keer, jongens en meisjes!', zwaaide ik enthousiast terug.

Als het even kon speelde je, weer of geen weer, buiten.

Op straat viel genoeg te beleven. Zo stierf het van de bunkers in mijn jeugd. In het Haagse Bos, en verder weg, in park Clingendael.

Van veel van die bunkers, die deel uitmaakten van de Atlantikwall, was de toegang geforceerd. De oorlog was achter de rug, de Koude Oorlog moest nog op temperatuur komen, en die op last van de Duitse bezetter aangelegde verdedigingswerken boeiden niemand.

Zonder veel poespas kon je je onder de grond begeven, ontdekte ik, en daar bij het licht van een van huis meegenomen zaklantaarn of kaars verder leven.

5

OP HET ACHTERBALKON – de zon scheen, de keukendeur stond op een kier – had ik een fles terpentine voor limonade aangezien en leeggedronken.

Mijn moeder belde ogenblikkelijk de huisarts en sommeerde mijn vader naar huis te komen. Niet met lege handen: hij diende bij zuivelhandel Van Ruiten flessen melk mee te nemen, volle melk, zoveel hij kon dragen. Ik moest de ene na de andere beker melk opdrinken, zonder één adempauze, net zo lang tot ik moest overgeven. Daarna diende de methode herhaald. Had ik drie, vier keer mijn maaginhoud opgespuugd, dan mochten we er veilig van uitgaan dat alle terpentine mijn lichaam had verlaten.

Toen ik vijf keer had overgegeven waren mijn ouders heel blij met me.